

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Remiss SOU 2002:27 – Språkkommitténs betänkande Mål i mun.

Folkbildningsförbundet (FBF), som beretts tillfälle att yttra sig över Språkkommitténs betänkande ”Mål i mun”. Förslag till handlingsprogram för svenska språket” (SOU 2002:27), vill med anledning härav anföra följande.

Folkbildningsförbundet har med stort intresse tagit del av betänkandet. Språkkommitténs arbete berör för svenskt folkbildningsarbete centrala frågor. Kommittén uppmärksammar i flera sammanhang den betydelse som det genom studieförbund och folkhögskolor bedrivna studiearbetet har för människors möjligheter att utveckla sina språkkunskaper. Folkbildningsarbetets pedagogik bygger på aktiva deltagare, aktiva självstudier mellan sammankomsterna samt ett fritt tanke- och åsiktsutbyte under sammankomsterna. Det fria studiearbetet syftar vidare till att engagera deltagarna till ett aktivt samhällsliv. Goda språkkunskaper och särskilt då i svenska språket är en av förutsättningarna såväl för kunskapssökandet som för möjligheterna för enskilda människor att i olika sammanhang göra sina röster hörda. Det offentliga stödet till folkbildningsorganisationernas arbete är därför ett viktigt led i utvecklingen av vårt demokratiska samhällsskick.

Kommittén uppmärksammar också särskilt folkbildningsorganisationernas vilja och förmåga att nå grupper – funktionshindrade, kortutbildade och invandrare - , som traditionellt i utbildningssammanhang visat sig svåra för offentliga institutioner att nå. Sett utifrån det perspektiv Språkkommittén haft för sitt arbete har således starka motiv formulerats för ett fortsatt och vidgat stöd till det organiserade folkbildningsarbetet. FBF delar de bedömningar Språkkommittén gör i här aktuella avseenden och vi förutsätter att riksdag, regering, landsting och kommuner uppmärksammar de iakttagelser och slutsatser som kommittén återger i betänkandet.

Kommittén redovisar i betänkandet mycket grundliga analyser av olika förhållanden av betydelse för språkets och språkens utveckling. Principiellt spännande och svåra frågor ventileras som t ex förhållandet mellan engelska och svenska, svenska språket och minoritetsspråken. Vi kommer att söka utnyttja betänkandet som en grundbok för studier och debatter kring de frågor som aktualiseras. Det är vår förhoppning att andra av betänkandets förslag berörda institutioner och organisationer stimuleras att på samma sätt utnyttja det material som nu föreligger.

I stora delar kan vi ställa oss bakom Språkkommitténs förslag och bakomliggande resonemang. I vissa delar anser vi dock att förslagen bör bli föremål för en fördjupad diskussion. Vi känner också tveksamhet inför förslaget om lagstiftning om svenskans status som huvudspråk i Sverige. Förslaget om upprättande av ett statligt ämbetsverk känns inte heller självklart.

Kap 2 Utgångspunkter – tre förhållanden att säkerställa

I flera sammanhang återkommer kommittén till engelskan som ett hot mot svenskan och – i förlängningen får man förmoda – andra språk. Den frågan skulle tåla en problematiserande diskussion av större omfattning än vad kommittén funnit motiverad. Likaväl som det finns ett värde i den språkliga mångfalden finns ett värde i ett slag av lingua franca, i synnerhet för ett land som representerar ett relativt litet språkområde.

Frågan är utomordentligt komplex och naturligtvis inte bara en språkfråga. Vår benägenhet att i olika sammanhang utnyttja olika språk inklusive vårt eget hänger enligt FBF:s mening samman med vår syn på en mängd andra förhållanden än dem som är direkt knutna till språket. Det har att göra med vår syn på och vår respekt för olika nationellt resp internationellt betingade värden. Språket är som kommittén också framhåller en del i vår kulturella identitet. Därför bör perspektivet vidgas. Åtgärder inom språkområdet måste kompletteras med åtgärder inom andra områden. Det är viktigt att skapa förutsättningar som gör att det känns angeläget att använda svenska. Huvudargumentet får inte vara att man måste använda svenska därför att man upplever engelskan som ett hot. Enligt vår mening företräder kommittén ett onödigt defensivt synsätt i frågan om engelskan i förhållanden till svenskan.

Ett annat område som kräver fördjupade resonemang är enligt FBF:s mening förhållandet mellan svenska och övriga i Sverige representerade modersmål. Kommitténs starka betoning av svenska som det kompletta och samhällsbärande språket måste ses mot bakgrund av dels det förhållandet att det finns en lagstiftning om minoritetsspråk i Sverige, dels de resonemang som kommittén generellt för om alla människors rätt till ett modersmål oavsett vilket detta är. Vi anser inte att konsekvenserna av de olika resonemangen är klart belysta. Det senare i betänkandet framförda förslaget om en lagstiftning om svenskan som det samhällsbärande språket ter sig inte i detta sammanhang helt oproblematiskt.

Del II: Ett komplett och samhällsbärande språk

Kap 3. Utbildningsområdet

Utöver de ovan framförda generella synpunkterna vill vi peka på de möjligheter som folkbildningsorganisationer har att fylla en viktig roll också i samband med eller inför högskolestudier. På s 88 refererar kommittén till de försök med collegeterminer som Folkuniversitetet i samarbete med Umeå universitet genomfört med syfte bl a att överbrygga de språkliga svårigheter som vissa grupper studerande har. Studieförbundens vana att utgå från de enskilda deltagarnas skilda behov har här visat sig särskild värdefull. Detta är ett exempel på samverkan över de traditionella, administrativt och ekonomiskt motiverade, gränserna som säkert framgångsrikt skulle kunna utvecklas i likartade och andra sammanhang.

Kap 4 Politik och förvaltning

Vi tillstyrker förslaget att en språkpolicy för Sveriges agerande inom EU utarbetas. Syftet bör vara att dels slå vakt om svenska språkets ställning i EU-sammanhang, dels maximera det svenska inflytandet i EU-organisationen.

Kap 5 Arbetsliv, marknad och konsumtion, kultur och...

FBF har inga i förhållande till framförda förslag mm avvikande uppfattningar.

Kap 6 Svenska termer och uttryck

Strävan efter ”svenska” termer och begrepp får inte drivas därhän att det uppstår kommunikationsproblem (mellan å ena sidan term- och begreppsutformare, å andra sidan nyttjarna) i de sammanhang termer och begrepp används.

Kap 7 Det mångspråkiga Sverige

Inledningsvis vill vi erinra om våra tidigare framförda synpunkter på fördjupade överväganden om förhållandet mellan svenska och de många övriga språk som är representerade genom olika befolkningsgrupper, bosatta och verksamma i landet.

Vi tillstyrker förslaget att åtgärder skall vidtas för att stärka den nordiska språkgemenskapen. Folkbildningens organisationer har av tradition värnat om den nordiska gemenskapen. Den gemensamma värdegrund som detta samarbete har byggt på har genom vårt medlemskap i EU blivit än viktigare att slå vakt om. Den gemensamma synen på värdet av fria studier och människors på kunskaper baserade engagemang i olika samhällssammanhang är för oss starka skäl för samarbete också inom det språkliga området.

Kommittén uppmärksammar den viktiga insats som folkbildningen svarar för vad gäller minoritets- och invandrar språken. Folkbildningens unika möjligheter att anpassa studiernas innehåll och form tillsammans med den prestigelöshet i positiv mening som ligger i de fria bildningsorganisationernas sätt att genomföra studiearbete och kulturaktiviteter bör enligt FBFs mening tas till vara i dessa sammanhang. Med en ökad språklig mångfald och en starkare medvetenhet om och betoning av språkets betydelse ökar kraven på offentligt stöd till studieförbund och folkhögskolor. Det är viktigt att det generella stödet är så stort att i princip ingen, av ekonomiska skäl, skall hindras att delta i ett studiearbete. Om betoningen av kunskaper i det svenska språket formellt skärps är det också ett skäl för att genom satsningar på studieförbund och folkhögskolor konkret visa att riksdag, regering och kommuner också uppmärksammar de behov som följer av våra minoritets- och invandrar språk.

Kommittén uppmärksammar också folkbildningens betydelse för utbildningen i moderna språk i landet. Studieförbundens insatser på detta område förtjänar att strykas under. Språkkunskaper kräver fortlöpande underhåll också om ambitionen bara är att upprätthålla en kunskapsnivå. I det perspektivet är det viktigt att människor i princip under hela sin livstid har möjlighet att lära nytt samt att se till att kunskaper bibehålls och utvecklas. Den allt mer internationaliserade värld vi lever i förutsätter omfattande språkkunskaper. Studieförbundens sätt att organisera studier och deras närhet till människors vardag har visat sig vara framgångsrik. Det offentliga stödets utveckling har dessvärre bidragit till att kursavgifterna för språkstudier blivit allt högre och att många därmed utesluts från möjligheten att utveckla sina språkkunskaper.

Enligt vår mening är kommitténs argumentation och slutsatser – stöd till folkbildningen i syfte att skapa förutsättningar för ett bra språkutbud till låga avgifter – helt korrekta. Vi vill betona att kommitténs slutsatser förutsätter ett i förhållande till idag kraftigt ökat offentligt stöd.

Del III: Ett korrekt och välfungerande språk

Kap 8 Massmediernas språk

Vi har inga synpunkter på detta kapitel.

Kap 9 Den offentliga administrationens språk

Naturligt nog koncentrerar kommittén sina synpunkter och förslag på språkfrågorna och dess betydelse för kommunikationen mellan t ex myndigheter och allmänheten. Möjligen förtjänar parentetiskt att påpekas att språket bara är en del – om än viktig - i det som avgör hur kommunikationen fungerar.

Kap 10 IT som normskapare, normförflyttare och diskriminerare

Den snabba utvecklingen inom IT-området uppmärksammar enligt FBFs mening återigen folkbildningens viktiga roll som flexibel anordnare av på deltagarnas egna villkor organiserade studier. Vi har i övrigt inga särskilda synpunkter på detta kapitel. En reflektion är att IT intresserat många fler människor och också andra grupper än traditionellt att kommunicera skriftligt. I detta ligger enligt vår mening ett särskilt värde från språksynpunkt.

Del IV: Allas rätt till språk

Kap 11 Social bakgrund och möjlighet att tillägna sig svenska språket

FBF har inga speciella synpunkter på detta kapitel. De beskrivna förhållandena är för folkbildningens organisationer väl kända. Som framgår av kapitlet engagerar sig studieförbund och folkhögskolor starkt i arbetet att göra så många som möjligt delaktiga i läsoplevelser.

Kap 12 Det varierande språket och den mångskiftande språkförmågan

Vi vill i detta sammanhang bara betona kommitténs påpekande, att folkbildningsarbetet ytterst syftar till att människor aktivt - verkligen aktivt - skall ta del i studie- och kulturaktiviteter. Den pedagogiska grundtanken är att deltagarna skall bidra med sina egna erfarenheter och argumentera för sin ståndpunkt. Deltagarna skall uppmuntras att använda och utveckla sitt språk. Det är också ett från språksynpunkt viktigt motiv för det offentliga stödet till folkbildningen.

I övrigt finns bara anledning att påpeka att diskussionen om språkliga variationer och ett ”korrekt” språk måste fortsätta.

Kap 13 Svenska som andraspråk, sfi, modersmålsundervisning m.m.

Kommittén redovisar en intressant analys i rubricerad fråga. Folkbildningens organisationer har som framgår av betänkandet en omfattande erfarenhet från arbetet med svenska som andraspråk. I samband med kommunaliseringen av den grundläggande invandrarundervisningen förändrades förutsättningarna för framför allt studieförbundens engagemang dramatiskt. Kommunaliseringen innebar bl a att den naturliga brygga som fanns mellan den s k sfi-undervisningen och fortsatta studier i studieförbundens regi revs.

Det offentliga stödet till folkbildningen påverkar i vilken omfattning studieförbund och folkhögskolor kan tillgodose också invandrargruppernas behov av tillgång till studier. Den minskning av de offentliga bidragen, framför allt kommunbidragen, som ägt rum har fått till följd höjda avgifter för cirkeldeltagarna. Detta drabbar inte minst invandrargrupperna. Samtidigt erbjuder studiecirkeln och folkbildningens övriga arbetsformer utomordentliga möjligheter för invandrare att studera och att komma i kontakt med svenskt samhällsliv. Studiecirkelstudierna fungerar som inkörsportar till andra aktiviteter av betydelse för de enskilda deltagarnas möjligheter att finna plattformar i det för dem nya samhället.

Detta gäller naturligtvis också i de fall som kommittén berör beträffande invandrare med högskoleutbildning.

Det generella offentliga stödet avgör i vilken omfattning folkbildningen kan tillgodose invandrargruppernas behov av tillgång till studier men invandrargrupperna är så heterogena i många avseenden att det finns behov av en aktuell kartläggning.

Regeringen har nyligen tillsatt utredningen Utbildning i svenska för invandrare. Av direktiven (Dir. 2002:105) framgår att den särskilde utredaren skall överväga huruvida det behövs en annan utbildningsorganisation än dagens. Folkbildningsförbundet föreslår att regeringen via tilläggsdirektiv uppdrar åt utredaren att särskilt granska vilka möjligheter som kan utvecklas för att öka studieförbundens utbildningsinsatser i svenska för invandrare.

Kap 14 Funktionshinder

FBF anser att samma principiella resonemang kan föras som beträffande föregående kapitel. Härutöver vill vi anföra följande.

För funktionshindrade som väljer studier i studieförbundens regi utgår inte som t ex vid folkhögskolestudier något särskilt ekonomiskt stöd för de extra kostnader som i regel förutsätts för att den funktionshindrade skall kunna bedriva studierna.

FBF föreslår att funktionshindrade deltagare skall ges samma ekonomiska förutsättningar vad gäller tillgång till hjälpmedel, assistenter, tolkar mm oavsett utbildningsform. Om inte en sådan reform kan genomföras generellt föreslår vi att reformen i första hand avser dem som genomgår något längre sammanhängande studier.

Del V Språkvård – forskning, politik, lagstiftning och organisation

Kap 15 Språkvårdsforskning

FBF har inga särskilda synpunkter på detta kapitel.

Kap 16 Språkpolitik

FBF förordar att ett nationellt handlingsprogram utformas för ambitionerna vad gäller främmande språk. FBF önskar aktivt delta i utformningen av ett sådant program.

Beträffande kommitténs förslag att göra språkpolitik till ett eget politikområde bör detta prövas ytterligare innan åtgärder vidtas. Konsekvenserna av vad som skulle kunna uppfattas som en mer renodlad politisering av språkfrågan bör genomlysas och erfarenheter från länder där språkfrågan är ett politikområde av det slag som här åsyftas bör inhämtas och värderas. I princip kan vi ställa oss bakom kommitténs förslag till mål på s 415 med de synpunkter vi inledningsvis framfört. Formuleringar av uppdrag i samband med prioriteringar av skilda insatser måste bli föremål för fortsatta överväganden, eftersom målen säkert av många inte uppfattas i alla delar kongruenta.

Kap 17 Språkteknologiska initiativ

FBF har inga särskilda synpunkter på förslagen i rubricerat kapitel, dock ett par reflektioner. Vi förstår behovet av standardisering av begrepp och termer samtidigt som ett sådant arbete naturligtvis måste beakta den snabba omvärldsförändringen som gör att nya begrepp och termer ständigt tillkommer men detta torde inte vara något nytt fenomen för dem som arbetar med frågan. Ökad omfattning av möjlighet till maskinöversättningar är säkert önskvärda men lika viktigt är naturligtvis för t ex offertgivare att kunna muntligt argumentera för sin sak.

Kap 18 Språklagstiftning och språklig konsekvensbedömning

FBF känner tveksamhet inför kommitténs förslag till lagstiftning och ifrågasätter om behov av lagstiftning enligt förslaget föreligger. Vi kan inte bedöma de juridiska grunderna för kommitténs förslag och har inte heller kunnat bedöma alla konsekvenser av förslaget. Exempelen från andra länder som kommittén refererar till ger inte någon entydig vägledning. I de fall lagstiftning eller motsvarande införts förefaller det föreligga särskilda skäl, skäl som enligt vår mening inte är aktuella i Sverige. I det perspektivet avstyrker vi förslaget om lagstiftning.

Kap 19 Språkvårdens uppgifter

I allt väsentligt kan FBF instämma i de överväganden som kommittén redovisar. Beträffande förslagen om uppgifter för en central, statligt finansierad språkvård vill vi från folkbildningssynpunkt särskilt stryka under funktionen ”rådgivning, information och upplysning”. Den förutsätter inte bara resurser utan en öppenhet och i övrigt arbetsformer, som ställer stora krav på personalen och verksamhetens organisation. Vi återkommer till denna fråga under kapitel 20.

Till de anförda uppgifterna föreslår FBF att man för uppgiften att svara för frågor som rör två- och flerspråkighet, eftersom dessa intimt hänger samman med språkvården.

Kommittén uppmärksammar också i detta kapitel de funktionshindrades rätt till språket. FBF vill erinra om att studieförbundens studiecirklar utgör ett viktigt och ibland kanske det enda alternativet för många funktionshindrade. I det perspektivet föreslår vi att behovet av att stärka de funktionshindrades praktiska möjligheter att få tillgång till bl.a. språkteknologiska hjälpmedel uppmärksammas.

Kap 20 Språkvårdens organisation

FBF instämmer i att den nuvarande organisationen inte i alla delar är ändamålsenligt. Svenska språknämnden som i dag står för större delen av de uppgifter som den nya organisationen föreslås svara för gör enligt vår mening ett utomordentligt arbete. Samtidigt är organisationen i vissa delar otidsenlig.

Svenska språknämnden har visat en betydande vitalitet i sitt arbete och dessutom haft en ambition att arbeta öppet och i allmänhetens tjänst. Från folkbildningssynpunkt har Svenska språknämnden med mycket begränsade resurser på ett enligt vår mening mycket framgångsrikt sätt löst sina uppgifter.

Kommittén föreslår nu att en ny myndighet – Sveriges Språkråd – skall bildas och då bli ersätta Svenska språknämnden. Argumenten för förslaget är många och i huvudsak goda. Vi känner likväl tveksamhet inför förslaget. Vi menar att det noga bör övervägas om det inte finns någon associationsform, som kan kombinera långsiktig stabilitet med tidsenliga arbetsformer som är friare och mer öppna än de som företräds av offentliga myndigheter. Med de intressen FBF har anledning att bevaka vill vi också bestämt yrka på att en eventuell förändring måste kopplas till särskilda åtgärder som garanterar att Svenska språknämndens öppenhet och vilja att stå till allmänhetens tjänst inte går förlorad. Kommittén antyder, att man genom en eller några referensgrupper skulle kunna lösa problemen. FBF hävdar med bestämdhet att signaler från riksdag och regering måste vara betydligt tydligare än så. I en ny organisations/myndighets styrelse bör enligt vår mening folkbildnings- och folkrörelseintressen ges en tung representation. I samband med anslagsframställningar ska särskilt redovisa vilka insatser man gjort i här aktuella avseenden. Om riksdag och regering slutligt väljer att stanna för myndighetsalternativet bör således beslutet kopplas till åtgärder som innebär att myndigheten inte blir alltför ”myndighetslik”.

Kap 21 Konsekvensbedömningar

FBF vill erinra om behovet av särskilda resurser för de insatser som FBF argumenterar för under föregående kapitel. I övrigt hänvisar vi också till de synpunkter vi framfört under resp kapitel.

Vi noterar i övrigt med tillfredsställelse att kommittén inte bedömer att förslagen till språkpolitiskt program påverkar brottsligheten i landet i negativ riktning.

FOLKBILDNINGSFÖRBUNDET
STUDIEFÖRBUNDENS INTRESSEORGANISATION

Maicen Ekman
generalsekreterare